

יב

באר"ה שם ד"ה וי"א שצריכים כוונה. פי' מן התורה כ"כ רשב"ם להדיא בפסחים קר"ד ע"ב ד"ה מצות וכן משמע פשטי' דסוגיא דר"ה כ"ח ע"ב וכ"כ הלבוש ושאר האחרונים. ע"כ. הנה כבר מלתנו אמורה לעיל בדבר זה נחלקו הפוסקים אי הוי מדאורייתא או מדרבנן, ובפשטות מדברי הרשב"ם מבואר דס"ל דהוא מדאורייתא. אמנם עיין בספר בכורי אברהם למו"ר ר' אברהם כהן שליט"א מס' ברכות (סי' ד) בד"ה ונראה עוד. שחידש דגם אם נאמר דלמ"ד מצוות צריכות כוונה הוא מדרבנן, זהו דוקא בכוונה גרידא, אך במתעסק נראה דהוי דאורייתא לכו"ע, וכתב דכן משמע מדברי הרב קרית ספר סופ"ב מה' ק"ש שכתב המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא ידי חובה, ואח"כ כתב "שהכוונה" למ"ד מצוות צריכות כוונה היינו מדרבנן, ולא כתב במתעסק שלכו"ע לא יצא, היינו מדרבנן, ומבואר דהיכא דמתעסק מצוות צריכות כוונה מדאורייתא, ע"ש והסברא בזה דמתעסק אין ע"ז שום מעשה מצוה כלל ואין כוונת עשייה של ציווי, משא"כ בעושה מעשה בלא כוונה חשיב שפיר מעשה רק שחסר לו הכוונה, וכתב שם בספר בכורי אברהם שם דהוא דוקא במתעסק בלי הנאה אבל בנהנה יצא יד"ח ע"ש.

סימן סא

א

מעיקף א יקרא ק"ש בכוונה באימה ביראה ברתת וזיע: ראיתי להעתיק דברי הרב הכף החיים סופר (אות ז) שמפיו לפידין יהלכו בענין כוונת ק"ש. שכתב וז"ל: זיע סגיא ראוי שיפול על האדם בחשבו מה יעשה כי יקום אל וכי יפקוד על דרכיו אשר כמה פעמים עברו עליו שלא קיים דין הנזכר בשו"ע לקרוא ק"ש באימה וביראה ברתת וזויע, והחי יתן אל לבו לזכור דברים אלו שיצאו מפי מרן הקדוש וז"ל תמיד, דכל זמן שיקרא ק"ש ולא יעבור, כי הרגל נעשה טבע ודברים שהורגל האדם בהם צריך זהירות הרבה כדי לקיימם כתקנם, וה' יוכנו תמיד לעשות רצונו בלבב שלם אנחנו וזרענו וזרענו עד עולם. ע"ש. וכתב בספר יפה ללב (אות א) וז"ל: אמרו במס' ברכות (יד ע"ב) כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, דהא כתוב בה מוטפות. מכאן אנו למדים כיצא בזה כל הקורא ק"ש בלא כוונה מעיד עדות שקר, דהא כתיב ביה בכל לבבך וכו', וכן ק"ש הוא במקום קרבן כמבואר בילקוט סדר ואתחנן (רמז תתלה דף קסד ע"א) וע"כ צריך להזהר בה שתהא דוגמת הקרבן בכוונה. ע"ש.

ב

מעיקף ב אשר אנכי מצוך היום היינו לומר בכל יום יהיו בעינך כחדשים ולא כמו שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו חשוב אצלו: ע"כ. ובמשנ"ב שם ס"ק ה אצלו. וכתב הפמ"ג שעאכ"ו צריך שיראה להבין בכל פעם מה שאומר ולא לקרותה במרוצה כפי ההרגל ורק לצאת ידי קריאה ע"כ. ועיין מש"כ בזה הפר"ח אהא דאמרינן בגמ' ברכות (סג ע"ב) הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם, וכי אותו יום ניתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף מ' שנה היה, אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שניתנה מהר סיני, תדע שהרי אדם קורא ק"ש שחריית

וערבית וערב אחד אינו קורא, דומה כמי שלא קרא מעולם. ע"ש. וע"כ כשקוראה ודומה עליו כאילו פעם ראשונה בחייו ודאי שנוהר לקוראה בטעמיה ובדקדוקיה ולהבין מה שקורא, וע"כ לא יקראנה במרוצה כפי ההרגל רק כדי לצאת ידי הקריאה, אלא קוראה במתון ובכוונה כאילו קוראה פעם ראשונה.

1234567 n"ח

וראוי להעתיק כאן מש"כ בספר יפה ללב (אות ב) לפרש פסוק זה "היום הזה נחית לעם", שבא לומר כי בעבודת ה' לא ישים לנגד עיניו כי אם אותו היום שעומד בו לבד, כי כשרוצין להכנס בעבודת ה', נדמה לאדם כאילו הם משאוי כבוד וא"א לו לשאת משאוי כבוד כ"כ, אבל כשיחשוב רק אותו היום לא יהיה לו משאוי כלל, גם שלא ידחה עצמו מיום ליום לומר מחר אתחיל מחר אתפלל בכוונה ובכח וכו' וכו"ב, כי אין לו לאדם בעולמו אלא אותו היום ואותה השעה שעומד בה, כי יום המחרת הוא עולם אחר לגמרי, וכו' ע"ש. והנה כיו"ב נתתי בלבי לגבי כוונת התפילה ו"ה שיחשוב האדם לעצמו רק את אותה ברכה שעומד בה, וזוה נקל מאוד לכוין וכשיתחיל ברכה אחרת, יכוין ויחשוב רק הברכה שעומד בה בלבד, כי כאשר ידמה עליו לכוין בכל ה"ח ברכות הדבר יקשה עליו מאוד לכוין, אך כאשר מכוין רק בברכה שעומד בה הרי הוא יכול לכוין בנקל, וכן על זה הדרך בשאר הענינים שיראה לקיים הדבר רק באותו דבר עצמו ובאותה שעה עצמה.

ג

סעיף ג בקריאת שמע יש רמ"ה תיבות וכדי להשלים רמ"ח כנגד איבריו של אדם מסיים ה' אלהיכם אמת וחוזר ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת: הגה וזה כל אדם יוצא הו"ל ושומעין מפיו של שליח לצור ג' תיבות אלו (צ"י צ"ס ח"ט) וא"ס היחיד רוצה ג"כ לאומרו ע"ס ה"ס אין איסור דדבר (דברי ע"מ): ואם הוא קורא ביחיד יכוין בט"ו וי"ן שבאמת ויציב שעולים צ' והם כנגד ג' שמות ההויה שכל שם עולה כ"ו וד' אותיותיו הם ל': הגה ויש עוד טעם אחר דדבר דט"ו וי"ן עולין ל' והקריאה נחשבת א' הרי ל"א כמנין ה' בקריאתו ונכתיבנו והיו כאילו אמר ה' אדני"י אמת (מהרי"ק שורש מ"ז ואגור) ויש שכתבו דכל הקורא קריאת שמע צייד יאמר אל מלך נאמן שמע וגו' כי ג' תיבות משלימין המנין של רמ"ח והוא במקום אמן שיש לענות אחר צרוך הצומד צעמו ישראל צאהבה וכן נוהגין ונראה לי מכל מקום כשקורא ע"ס הצור לא יאמר אמ"נ רק יאמר אמן אחר ה"ס כשמסיים הצרכה וכן נוהגין ונכון הוא: ובמשנ"ב שם ס"ק ח ד' אלהיכם אמת. ובספר עשרה מאמרות כתב שהש"צ לא יסיים בלחש תיבת אמת כי אם כשחוזר ואומר בקול רם, וזוה ימצא החשבון רמ"ח דאל"ה יהיה רמ"ט. אך המנהג כהשו"ע שיש לומר גם בפעם הראשונה אמת שלא להפריד ביניהם ואמת השני אינו מן המנין אלא ברכת אמת ויציב הוא כ"ב הפמ"ג. והגר"א כתב שהעיקר בעשרה מאמרות ע"ב. הנה ממשמות לשון מרן ז"ל נראה כי הש"צ צריך לומר בסיום ק"ש ה' אלהיכם אמת וחוזר בקול רם ה' אלהיכם אמת, ובאמת דע"ז יוצא רמ"ט תיבות, וכמו שהעיר בזה לנכון הרמ"ע מפאנו בספרו עשרה מאמרות (מאמר אם כל חי ח"א סי' טוב) שכתב וז"ל שלח ציבור אינו אומר בלחש אמת וכו', אבל אם אומר בלחש וחוזר ואומר אמת הוי רמ"ט תיבות ע"ש. והנה ידו שנית בספרו אלפסי זוטא (פרק היה קורא) שכתב והלכתא אינו חוזר ואומר אמת, פירוש יחיד אומרו בסוף הפרק בלבד, וש"צ אינו אומרו אלא בחזרת ה' אלהיכם, נמצא אמת אצל כל אדם אינו בחזרה כלל עכ"ל.

והנה כדברי הרב עשרה מאמרות כתב גם בספר קשל"ה (דף סז סוף ע"ד) וז"ל כתב בשו"ע בס' סא בק"ש המה רמ"ה תיבות, וכדי להשלים רמ"ה, מסיים הש"צ ה' אלהיכם וחזור ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת ע"כ. הרי שדקדק בלשונו והשמיט מלת אמת, וכנראה דקשיתיה לשון מרן שכתב "מסיים הש"צ ה' אלהיכם אמת וחזור ואומר בקול רם" וז"ל השמיט מלת אמת בדברי השו"ע, ודבריו מבוארים באר היטב שם (דף סח ע"א) בהגהה שכתב וז"ל שלעולם לא יאמר הן הש"צ הן שאר אינשי, אלא פעם אחת אמת, דהיינו היחיד אומר ה' אלהיכם אמת וימתין על הש"צ עד ששומע ממנו ה' אלהיכם אמת, ואח"כ יתחיל ויציב ויכון וכו', והש"צ כשהוא קורא בלחש לא יאמר אלא אני ה' אלהיכם ולא יאמר עמו אמת, ואח"כ יאמר ה' אלהיכם אמת בקול רם, כיון שנפסק בשו"ע כרבה שאמר שאין חזרין ואומרין אמת עכ"ל. ע"ש. דהא בגמ' מוכח דהלכתא כרבה דאמר אינו חוזר ואומר אמת, וכן פסק מרן גופיה לקמן (סי' סו ס"ו) ע"ש, וכמו שרמזו בזה המ"א, והן הן הדברים שכתב העשרה מאמרות. ועיין בשו"ת המהרל"ח (סי' עג), וכן בשו"ת הרדב"ז הישנות (סי' נה) שכתבו שיש שלוחי צבור שאינם מסיימים בלחש תיבת אמת ע"ש.

ועיין עוד בספר פחד יצחק (אות א דף כא ע"ג) כי כן הוא מנהג הספרדים באיטליא, וכתב דמנהג נכון הוא, וגדולה מזו כתב שם עוד בדברי מרן ז"ל נפל ט"ס, או אחד מתלמידיו הכותב לא דק בלישניה, וצריך לכתוב מסיים ש"צ ה' אלהיכם, ע"ש. אלא שבספר ארץ החיים סתהון כתב דמדברי הב"י לא משמע כן, וכתב שם דבעיה"ק צפת לא נהגו לומר אמת, היפך דברי השו"ע, ואפשר דהוא מנהג קדום קודם התפשטות קבלת הוראות מרן וכידוע, וכ"ה דעת הרב מנחת אהרן (כלל יד אות ט) בדברי הרמ"ע מפאנו שהרי כתב דאין ראוי לש"ץ לומר בלחש תיכף אמת ולחזור לומר ה' אלהיכם אמת דאז נעשו רמ"ט תיבות, דדוקא היחיד שאומר תיכף אמת וממתין עד שישמע מן הש"ץ, אך הוא אינו אומר, או הם שם רמ"ח תיבות, ואף ששומע כעונה, מ"מ סו"ס הוא אינו אומר כלום, [או דאפשר כמו שכתב המחצ"ה (ס"ק א) דהיחיד אפשר לו שיתכוון שלא לצרף תיבת אמת שאומר הש"צ, ויהיה רמ"ח עם תיבת אמת שאומר היחיד בלחש ע"ש], אך הש"צ למה יכפול ללא צורך, שהרי הוא עתיד לסמוך בחזרתו אלהיכם עם אמת, א"כ לא יאמרנו בתחילה ע"ש. וכ"ה דעת הרב יפה ללב לאחר שהארץ בנידון זה כתב והנכון אצלי שבין ש"צ ובין יחיד יאמר ה' אלהיכם וחזור ואומר ה' אלהיכם אמת פעם אחת ויתחיל ויציב ויכון ע"ש.

ועיין רואה בשו"ת הרשב"ש (סי' לו) שג"כ כתב שאין לומר אמת ב' פעמים, דבגמ' פרק היה קורא (יד ע"א) משמע דהלכתא כרבה דאינו חוזר ואומר אמת, וכהיא דנחית קמיה דרבה, ומדמייתי תלמודא האי עובדא משמע דהלכתא כרבה, וכן פסקו הרי"ף והרא"ש שם (פ"ב אות ח) והטור (סי' סו) ע"ש, וההשלמה ב"אני ה' אלהיכם" בג' תיבות אלו ע"ש. ובאמת דדעה זו של הרשב"ש הובא ביתה יוסף בשם ספר הפליאה (ח"א לא ע"ב). אולם מרן העיר בזה שכל גדולי הדור גערו במי שאומרים כן, ובפרט שבשלשה מקומות בזה הגירסא היא ה' אלהיכם אמת, וכ"ה במדרש רות, וכן הובא באבודרהם ע"ש. ובאמת שג"כ בספר נתיבי עם כתב שבארץ הצבי לא נוהגים לומר אמת, ומעמא טעים בכדי שלא יהיה במקום רמ"ח תיבות רמ"ט תיבות ע"ש.

ודע דהשואל בשו"ת הרדב"ז הישנות (סי' נה) כתב וז"ל ועל מה סמכו הספרדים שהש"צ אומר עד ה' אלהיכם ומיד חוזר ה' אלהיכם אמת, ושתים רעות איכא דאין החשבון שלם למנין רמ"ח ע"ש. ולכאורה הוא פלא דהא אדרבה אם הש"צ אומר ה' אלהיכם וחוזר ואומר ה' אלהיכם אמת הוי רמ"ח תיבות ברדדוק.

דהא היכא דאומר בתחילה ה' אלהיכם אמת וחוזר ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת הוי רמ"ט תיבות. וכמו שהעיר בזה הרמ"ע מפאנו וכדלעיל. וע"כ צ"ל בדבריו השואל שם יש ט"ס וצ"ל שמש"כ ומיד חוזר ה' אלהיכם אמת, מלת "אמת" ט"ס, אלא צ"ל ומיד חוזר ה' אלהיכם ותו לא, וע"ז אמר דאין החשבון שלם למנין רמ"ח ע"ש, וכמו שכן הוכיח במישור הרב יפה ללב כאן (אות ד), ויגיד עליו ריעו שהרי כתב שם עוד (ברעה השניה) דמפסיק בין אלהיכם לאמת, ואי איירי שאומר אמת מאי הפסקה איכא, אלא ודאי שאין חותמים באמת לא בסיום ולא בחזרה, ואהא קאמר "ועוד דמפסיק בין אלהיכם לאמת". ובאמת שתמיהת השואל כבר תמה בזה גם הר"מ אל אשקר (סי' טו) שכתב וז"ל ואני תמה על המנהג האחר שנוהגים בהרבה מקומות שש"צ חותם באלהיכם וחוזר ה' אלהיכם מאין יצא להם דבר זה, ועל מה הם סומכים, דמלבד שהם מפרידים אלהיכם מאמת שלא כדון, אין מנינם לתשלום רמ"ח עולה יפה, ובשלמא וכו' אבל המנהג האחר של החותמים באלהיכם וחוזרים ה' אלהיכם אין לו מקום כלל לא מצד החתימה שאינו חותם באמת ולא מצד המנין עכ"ד. הנך רואה שהשואל ברדב"ז הוא כעין שאלת הר"מ אל אשקר].

אמנם כאמור לעיל מדברי מרן השו"ע נראה שהש"צ מסיים ה' אלהיכם אמת, וחוזר ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת, ולא חש לרמ"ט תיבות, וע"כ צ"ל בהכרח כמו שכתב בזה היעב"ץ בסידורו עמודי שמים (דף קכד ע"ב) דאמירת פעם השניה אמת בחזרה ה' אלהיכם אמת, הוא התחלת הברכה האחרונה של ק"ש ויציב בשחרית ואמונה בערבית, ואינו מצטרף למנין תיבות של ק"ש, ואינו חוזר לומר אמת אלא כדי שלא יפסיק בין אלהיכם לאמת. וכיו"ב כתב בשו"ת מהרל"ב ח (סי' עג) שאמת הראשון אינו מן המנין אלא כדי שלא להפסיק בין ויאמר לאמת, אמנם בפעם השניה הוא מהמנין כיון שכבר אמרו אותו, וכתב שם שהמנהג לומר ה' אלהיכם אמת הוא הנכון, ועיקר חיליה ממדרש רות בשלחי זהר חדש ע"ש, וכן מבואר בדברי הר"מ אל אשקר שהובא במג"א.

ובאמת שכ"ה מדוקדק בלשון מרן שכתב וחוזר ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת, אי אמרת בשלמא אם אמר פעם אחד הגי' ג' תיבות בחתימה, היינו דשייך לכתוב "וחוזר ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת", אבל אם לא אמרם הגי' ג' תיבות בפעם הראשונה בחתימה, א"כ מאי וחוזר ואומר בקול רם, אלא ודאי דדעת מרן ברור הוא שיש לש"צ לומר ה' אלהיכם אמת וחוזר ה' אלהיכם אמת, ובהכרח דאמת דחזרת הש"צ היא שייכת לברכת ויציב בשחרית ולאמונה דערבית ואינו קשור כלל לק"ש, וע"כ לא הוי רמ"ט תיבות. ועין רואה בספר יד אהרן שכתב ואנו אין לנו אלא דברי מרן הקדוש שכתב שחוזר ואומר ה' אלהיכם אמת ע"ש, וע"ע בשו"ת ר"פ ח"ב (סי' טו) שכתב ג"כ כדעת מרן שיש לש"צ לחזור ולומר ה' אלהיכם אמת ע"ש. [אלא דשם כתב דאמת הראשונה שאומרים הקהל הוא שייך לברכת ויציב, ואילו מדברי היעב"ץ נראה שהאמת האחרונה של הש"צ הוא שייך לברכת אמת ויציב. וע"ע]

והנה בספר זכרון יהודה (סי' פג) כתב שאף אם אמר יותר מרמ"ח תיבות אין בכך כלום, דמה שנתנו חז"ל מנין קבוע הוא כדי שלא יפחתו ממנו, אבל לא שלא יוסיפו עליו ע"ש. והנה בשו"ת הרשב"ש הנ"ל נראה ברור שכן דעתו ג"כ שאין לחשוש אם מוסיפים יותר מרמ"ח תיבות, שהרי כתב שנהגו להתחיל מראש הפסוק ולא מלהיות לכם לאלהים, דהא כל פסוק דלא פסקיה משה ע"ה לא פסקין, וכתב שאם אנו צריכים להשלים רמ"ח תיבות ולא חסר אלא ג' וקרינו ששה הרי השלמנו רמ"ח ומה צורך להפסיק הפסוק ולעבור על מה שאמרו כל פסוקא דלא פסקיה משה לא פסקין ליה ובכלל מאתים מנה וכו' וסיים שכן היה נוהג א"א הרשב"ץ כשהיה עובר לפני התיבה ע"ש, והניף ידו שנית שם (סי' תלה) ע"ש. וכ"כ

בנו בשו"ת יכין ובוועז ח"ב (סי' ב), ובנראה דמשום הכי לא כתב להעיר דהוי רמ"ט תיבות כדברי הרמ"ע מפאנו הנ"ל אלא משום הא דפסקינן דהלכתא כרבה דאינו חוזר ואומר אמת, וזכורני שזה שנים רבות שמעתי בשם הגאון הנאמ"ן כיו"ב לענין מנין מסויים, כגון י"ב חלות בסעודת שבת דהעיקר לא לפחות, אך להוסיף לית לן בה. וכיו"ב כתב הרא"ש בפסקיו בר"ה (פ"ד סי' ג) לענין עשרה פסוקים דמלכויות וזכרונות ושופרות דאין לחוש אם מוסיפים עליהם, והביא בשם הראב"ה ראייה מו' שקורין בשבת, וששה ביוהכ"פ דמפרש במגילה (כג ע"א) כנגד מה תקנום, ואפ"ה תני (שם כא) אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם ה"ג לא שנא, וכ"כ המרדכי שם. וע"ע ברמ"א או"ח (סי' רסג ס"א) שיכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר ובלבד שלא יפחות ע"ש.

אלא דאכתי לא איפרק מחולשא, דהא קיי"ל דאינו חוזר ואומר אמת, וכמו שהעיר בזה בשו"ת הרשב"ש הנ"ל, ובפרט שכן פסק מרן לקמן (סי' סו ס"ו) שאינו חוזר ואומר אמת, וכמו שהעיר בזה להדיא בספר קשל"ה, וכן הוא מרומז בדברי המ"א והרב יפה ללב ועוד, ונמצא לכאורה דדברי מרן סתרי אהרדי.

אמנם צ"ל בפשיטות דכבר הב"י הרגיש בזה, וכתב ליישב דהיינו דוקא אם אמר מלת אמת לבד בלא הפסק, וס"ל דמאי דקאמר כגמ' דאינו חוזר ואומר אמת איירי באופן שאומר אמת אמת פעם אחר פעם, וכמו שפירש רבנו יונה שם, אבל היכא שחוזר ואומר ה' אלהיכם אמת שפיר דמי, וכן הביאה הרב דרכי משה משמו, וע"כ שפיר פסק כאן בדין שלפנינו דמסיים ש"צ ה' אלהיכם אמת וחוזר ואומר ה' אלהיכם אמת, ועיין בספר יד אהרן הגהב"י הנ"ל ע"ש. וע"ע בספר יפה ללב, ובוזה נמצא נחת למה שהקשה הפר"ח (ס"ק ג) על דברי מרן מהא דאמרין הקורא שמע שמע משתקין אותו וכ"ש אמת דהוי חותמו של הקב"ה, דמיוזי כשתי רשיות, ועוד דלא גרע מאמן אמן שנתבאר לקמן (בדברי הרמ"א ומקורו נובע מהרב אהל מועד וכמו שהובא בב"י) דאסור, וכ"ש אמת תרי זימני וכו' ע"ש. דלפי הנ"ל גיחא דהוא דוקא אם אומר אמת אמת ביחד בלא הפסק, אבל היכא דמפסיק ביניהם שפיר דמי. ושוב ראיתי שכיוונתי בזה לספר מנחת אהרן הנ"ל שלאחר שהביא דברי הפר"ח בזה, כתב דכיון דאיכא הפסק גדול אין כאן פקפוק, ודימה לזה לאחד שעונה אמן על הברכה, ושוב תכ"ד שמע ברכה אחרת שעונה אמן.

ובר מן דין ע"ש שכתב עוד דע"כ לא שרי לכפול שמע שמע אלא כשכופל בלא שום מעם, משא"כ כשכופל בכוונה להשלים רמ"ח תיבות בק"ש, מהיכא תיתי שיחשב כב' רשיות ח"ו, על דרך שאנו כופלים ה' הוא האלהים ככל פעם, ולמה לא חיישינן לב' רשיות ח"ו, וכ"ש בנעילת יוהכ"פ שאנו אומרים אותו ז' פעמים ולא מצינו מגמגם על הדבר, אלא ודאי כיון שמה שכופל הוא בטעם מספיק הותר לכפול, א"כ ה"ג כופל ה' אלהיכם אמת, וסיים במנחת אהרן דבכל כה"ג אמרינן פוק חזי מאי עמא דבר וכל הש"צ כופלים ואין פוצה פה ע"ש. וע"ע בשו"ע הגר"ז (סי' סא ס"ג) שכתב שכל האומר אמת אמת בלי הפסק תיבה בינתים, כאילו אומר שמע שמע שמשתקין אותו וכו', ואף אם שהה קצת אין לכפול לכתחילה בלי הפסק תיבה אחרת בינתים, אבל אם רוצה כל יחיד לחזור עם הש"צ ה' אלהיכם אמת אין איסור בדבר מאחר שמפסיקין בין אמת לאמת בתיבת ה' אלהיכם וכו' ע"ש. (וע"ע לקמן אות ה).

והנה אחר הדברים האלה ראיתי בספר כף החיים סופר (אות יב) שכתב שמנהג העולם שהש"צ מסיים ה' אלהיכם בקול רם והציבור עונה אחריו אמת, והוא אינו אומר אמת ואח"כ חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת בקול רם, והציבור אינם חוזרים לומר אמת אלא אומרים ויציב וכו', ונמצא אמת ביד כל אחד בלבד,

ובאמת שכבר כתבתי לעיל שכ"ה מנהג ארץ הצבי. וכמו שהעיד בזה הנתיבי עם, וכן הוא מנהג עיה"ק צפת וכמו שהעיד בזה בספר ארץ החיים, והוא דלא כדעת מרן.

אמנם זכורני זה שנים רבות כאשר נכנסתי אל הקודש פנימה לשאול את פי מרן הגר"ע יוסף שליט"א בנידון זה, גם לי שיש לנהוג כדברי מרן השו"ע שאף הש"צ כופל ה' אלהיכם אמת, והאי אמת בתרייתא הוא קשור לכרכה האחרונה שבק"ש, וע"כ אמר לי עוד שכאשר האדם קורא את ק"ש בלא ברכותיה כגון ק"ש שעל המיטה או שחוזר לקרות ק"ש בצאת הכוכבים בשביל שקראה קודם הזמן, יש לו לסיים ה' אלהיכם, ה' אלהיכם אמת, ולא לומר בפעם הראשונה אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות, ואם יאמר בתחילה ה' אלהיכם אמת ויחזור ויאמר ה' אלהיכם אמת הוי רמ"ט תיבות. ושוב ראיתי בסידור כנסת הגדולה להגר"י צוברי זצ"ל שכתב כן שהקהל והש"צ מסיימים ק"ש באמירת מלת אמת בלחש, ואז הש"צ חוזר ואומר ה' אלהיכם בקול רם וכולם מכוונים לצאת יד"ח להשלים רמ"ח תיבות באמירה זו. וכן מבואר מכתלי תשובת הרי"ח המוב בר"פ ח"ב (סי' טו) שנשאל הציבור שאומרים אמת בסוף הק"ש אחר ה' אלהיכם והם ממתינים עד שיכפול הש"צ ה' אלהיכם אמת, אם צריכים לומר אמת ויציב או יאמרו ויציב ונכון ולא יאמרו אמת עוד פעם, וכן נשאל שם כיון דהחזן כופל ה' אלהיכם אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות וגם הציבור אומרים אמת אחר ה' אלהיכם, א"כ הוי ליה רמ"ט תיבות כיון דאמירת ה' אלהיכם אמת נחשב לציבור כאילו אמרום וכו' ע"ש. הרי דמבואר דהציבור מסיימים לומר אמת ושוב שומעים מהש"צ ה' אלהיכם אמת, וע"ש בגוף התשובה שכתב בפי' דהמנהג שגם הש"צ אומר בפעם הראשונה אמת כדי שלא להפריד, הוא העיקר. ע"ש.

והנה יש נוהגין כשמסיימים ק"ש, לומר ה' אלהיכם אמת, אך מלת "אמת" אומרים בלחש, [והטעם שאומרים בלחש כתב בהגהות מהר"א אזולאי על דברי הלבוש דכיון דאמת חותמו של הקב"ה, אם אומר אותו בקול רם ב' פעמים, מחזי כשתי רשויות ע"ש. ואע"פ שלעיל כתבנו שלא מחזי כשתי רשויות כיון דמפסיק ביניהם, מ"מ עדיף למעט ככל האפשר, שהרי הרמ"ע חשש לב' רשויות, וע"כ אם אומרם בלחש לא נראה כלל כב' רשויות. וכיו"ב כתבו המ"א לקמן (סי' סג ס"ק ו) והמ"ז שם (ס"ק ג) ע"ש, והנה בשעת ההדפסה עיני ראו בספר אמרי אברהם להגר"א עמאר שליט"א (סי' ג) ד"ה וכדי. שהביא מש"כ בספר מים רבים להרב רפאל (כצ"ל) מלידולה (תשובה א באמצעה), שכתב שצריך לגעור באותם שליחי צבור שקורין ק"ש בקו"ר, ומשלימים מלת אמת בקו"ר וחוזרים ה' אלהיכם אמת, משום דמחזי כשתי רשויות, וצריך לומר אמת הראשון בלחש, ואח"כ יחזור לומר ה' אלהיכם בקו"ר ע"ש, וע"ע בפרי חדש שכתב לגמגם על עיקר דין זה שא"צ לחזור כלל ה' אלהיכם אמת, ומעמא טעים דכיון דנראה כב' רשויות וכו', וכתב שם דהחזנים שאומרים מלת אמת בלחש הועילו קצת דלדידהו הוו כיחיד כיון דאמרה בלחש, ואמרינן בירושלמי דביחוד שרי, ולדעתו עדיף שאף הש"צ יאמר ה' אלהיכם אמת כולו בלחש ע"ש], וממתינים לש"צ שיאמר ה' אלהיכם אמת, והש"צ עצמו אינו חוזר אמת אלא רק כשכופל ה' אלהיכם אמת ומוציא יד"ח את השומעים, ועי"ז נמצא שבין הציבור ובין הש"צ אומרים רק רמ"ח תיבות, והוא כדברי הרב עשרה מאמרות וכפי המנהג שכתב הרב כף החיים והנתיבי עם. אמנם יש נוהגים שגם הש"צ אומר בתחילה ה' אלהיכם אמת, ושוב חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת, והאי אמת לא שייכא לק"ש אלא לכרכה אחרונה, וכפי דברי השו"ע, וכ"ה דעת מרן הבן איש חי בספרו רב פעלים. וכ"ה דעת מרן הגר"ע יוסף שליט"א, וכעת ראיתי מן החדש שכן דעתו של מרן הגר"י ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] דלמעשה יש לנהוג כדעת מרן שהש"צ מסיים גם בפעם הראשון "אמת" וחוזר ואומר "ה' אלהיכם אמת" והובאו דבריו בספר אשרי האיש (פרק יד אות יד) ע"ש.

אמנם נראה דראוי לנהוג דהש"צ יאמר אמת הראשונה בלחש ואח"כ יאמר ה' אלהיכם אמת בקול רם, ושו"ר שכן העלה הגר"מ מאזוז שליט"א בספרו מקור נאמן (סי' קמ).

ע"כ להלכה יש לומר ה' אלהיכם אמת, הן היחיד והן הש"צ, וראוי שהש"צ יאמר "אמת" הראשונה בלחש, וחוזר ואומר ה' אלהיכם אמת, ומכוין להוציא את הצבור יד"ח, אמנם הנוהגים שאין הש"צ אומר בפעם הראשונה אמת, אלא ה' אלהיכם, וחוזר ואומר ה' אלהיכם אמת פעם אחת בלבד, יש להם על מי לסמוך. וע"ע בסמוך גבי מי שמתפלל יחיד או שאיחר את הש"צ.

אוצר החכמה

ד

והנה ממש"כ מרן ואם הוא קורא ביחיד יכוין בט"ו ווי"ן, משמע דהיחיד אינו יכול לכפול ה' אלהיכם אמת כדי להשלים לרמ"ח, דאל"כ אמאי הוצרכו לכוונת ט"ו ווי"ן, וכן מבואר ברברי הרמ"א בדרכי משה (ס"ג) שכתב וז"ל דאם אומר ק"ש עם הציבור לא יאמר אל מלך נאמן, אלא יסמוך אברכה שקודם ק"ש ויכוין בה אלו הג' תיבות דהיינו אל מלך נאמן, ויסמוך עצמו על מה שהש"צ חוזר ה' אלהיכם אמת שבוה ישלים רמ"ח, אבל אם קורא ביחיד לא ישלים המנין, ואע"ג דיכוין בט"ו ווי"ן מ"מ קורא לו בזהר מעוות לא יוכל לתקן וע"כ יאמר בתחילה אל מלך נאמן כמו שנהג מהרי"ק, וכתב באגור שכן נהגו באשכנז וצרפת וכן ג"ל למעשה ע"כ ע"ש. וכ"ה בפירוש בלבוש (ס"ה) שכתב וז"ל: ודוקא בציבור אמרו שהש"צ חוזר אלו השלוש תיבות בקול רם אחר שאומרים בחשאי, אבל יחיד הקורא אסור לו לכפול אלו הג' תיבות, דמשמע כב' רשיות ח"ו כדאמרינן בשתי פעמים שמע לקמן (ס"ט), ולא דמי לש"צ שקורא אותם שתי פעמים, שכן דרך הש"צ בכמה ענינים לקרות בחשאי להוציא את עצמו ולחזור ולהשמיע לעם, אבל היחיד הקורא דבר כזה שתי פעמים משתמע כשתי רשיות ח"ו, ולפיכך אמרו בזהר חדש (רות דפו"י דף עז) כל האומר ק"ש שלא עם הציבור אינו משלים אבריו מפני שחסרו הג' תיבות שהש"צ חוזר, ומאי תקנתיה יכוין בט"ו ווי"ן דבאמת יציב וכו' ע"ש, ומבואר להדיא דביחיד לא יכול לכפול ה' אלהיכם אמת.

ובאמת שדברי הלבוש צ"ע שהרי כבר נתבאר לעיל דהיכא דמפסיק ביניהם לא מחזי כשתי רשיות, ומה שרצה לחלק בין יחיד לש"צ שהש"צ יכול לכפול כי כן דרך הש"צ בכמה ענינים וכו', עיין בזה מש"כ בספר מנחת אהרן (כלל יד אות ט) דהעיר עליו דהא לא מצינו שהש"צ דרכו לכפול רק בתפילת י"ח שכך תיקנו להוציא אחרים יד"ח, משא"כ במקום אחר לא הותר לש"צ מה שאסור ליחיד, ותמה שם האם ש"צ יכול לכפול שמע שמע האסור ליחיד, ודאי דלא וכו' ע"ש. ולדידי צ"ע על הלבוש, דהא איפכא חזינן דבירושלמי קאמר דביחיד שרו ליה לכפול ולא חיישינן לב' רשיות וכמו שהובא בטור כאן.

וע"כ אכתי צריך להבין אמאי לא ניהא להו שהיחיד יחזור לומר ה' אלהיכם אמת כמו הש"צ, ועיין במנחת אהרן הג"ל (אות י) שכתב חובה מוטל עלינו לברר מעמא דמלתא שאין היחיד כופל התיבות ה' אלהיכם אמת זולת הש"צ והיחיד שומעם, ולכאורה אין שום טעם לחלק בין יחיד לציבור שאין זה דבר שבקדושה דבעינן עשרה ע"ש, (ולקמן נביא את הסברו בזה). והנה ראיתי בשו"ת מהר"ל"ח (סי' עג) שכתב שכפי הנראה שאין מקום לכפול שום תיבה בק"ש וכ"ש ה' אלהיכם אמת דנראה כשתי רשיות, כמו שאין אומרים שמע שמע שתי פעמים כמבואר בברכות (לג ע"ב), אמנם כשחוזר הש"צ ה' אלהיכם אמת עם היות

שהוא חוזר תיבות אלו בק"ש, הרי יש באלו התיבות כוונה אחרת והיא כמודיע לציבור ואומר להם שה' אלהיהם הוא אמת, מה שאי אפשר ליחיד לומר אלו התיבות כפי זאת הכוונה, וכתב שם שמה המעם עצמו אין לו מקום לומר אני ה', שאז לא תוכן הכוונה הנזכרת, אלא נראה שחוזר קצת בק"ש בלי הוראה על שום כוונה אחרת וכו' ע"ש.

ובאמת שאח"כ ראיתי להרב ברכי יוסף שכתב וז"ל ולפום מאי דאיתא בירושלמי ברכות (פ"ה ה"ג) אם קורא ביחיד שרו ליה לכפול ה' אלהיכם אמת, וכן הסכימו הב"ח והפר"ח בדברי הירושלמי, ושמעתי שב"כ המהר"ח וז"ל שכן נהג בן רבנו האר"י וז"ל, וכן חילק הראב"ד בענין הבקשות והזכרת שבחיו וכו' ע"ש. ולפי זה נמי היחיד יכול לאומרה, וכנראה דס"ל דאף דהוה מחמיר בזה, אך כיון שבירושלמי מבואר דאם קורא ביחיד לית לן בה, הכי נקטינן, והניף ידו שנית בספר קשר גודל (סי' יא אות יט) ע"ש, וכ"כ בספר פתח הדביר וציין למהר"י נינו בספר אמת ליעקב בקונטרס שפת אמת (דף קט ע"א) ע"ש. וכ"כ בספר שלמי ציבור (דפו"י צט ע"כ דפו"ח עמ' רלו). וגדולה מזו כתב בספר חסד לאלפים דכיון דגם בזה בענין כוונת שומע ומשמיע וכו', וע"כ ראוי כשמוספק על החזן אם יודע ומתכוין להוציא או לא, שיחזור בעצמו אלו הג' תיבות ולא יסמוך על החזן וכו' ע"ש. ומבואר מדבריו דאף ליחיד יש לומר לכתחילה ה' אלהיכם אמת באופן שהוא מסופק אם החזן יודע לכיון, ע"ש. וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' טו) שכתב דממוצא דבר אתה למד שגם המתפלל ביחיד, שהותר לו לכפול ה' אלהיכם אמת, ככה יעשה יסיום תחילה ה' אלהיכם אמת, ואח"כ יחזור ויכפול השלוש תיבות ה' אלהיכם אמת, יען שגם הוא מוכרח לומר אמת בראשונה כדי שלא להפריד, ואה"נ לדידיה אמת השנית תהיה מכלל ברכה של ויציב, והרמ"ח תיבין נשלמין באמת הראשונה ובשני התיבות ה' אלהיכם ע"ש. וכ"ה בספר כף החיים סופר (אות יד) שכתב דכן הוא מנהג "בית אל" שכל אחד ואחד חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת לעצמו עם הש"צ, ואין סומכין על אמירת הש"צ מפני שכל אחד ואחד רוצה לכיון עצמו הכוונה השייכת לג' תיבות הללו הכתובה בסידור הרש"ש ע"ש. וע"ש (אות טו) שהביא עוד פוסקים דס"ל הכי ע"ש. וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר מונקאטש ח"ב (סי' כח) שהביא בשם הדברי חיים מצאנו שנהג לכפול גם ביחידות ה' אלהיכם אמת. וכ"כ בנתיבי עם, וכ"ה בסידור כנסת הגדולה למהר"י צוברי וז"ל. וכן מצאתי כעת בשו"ת איש מצליח (סי' טו עמ' מט ע"ג) שכתב דאם חושש שיפסיד זמן הגץ החמה יכול לומר לבדו ה' אלהיכם אמת.

ומבאן תשובה מוצאת למש"כ בספר מנחת אהרן (כלל יד אות י) שהסביר טעם מרן דהיחיד לא יחזור על תיבת ה' אלהיכם אמת, עפ"י דברי הקבלה דכיון דע"י כפילות ג' תיבות הללו עולים למספר ע"ב, והם כנגד ג' שורות של ת"ת היושבים לפני חכמים של עשרים ושלושה והם ס"ט, ועליהם נשיא, ואב"ד והשכינה על גביהם, הרי ע"ב, וכמו שמבואר בהקדמות, וא"כ אותם ג' תיבות שכוללים הם כנגד נשיא אב"ד והשכינה שבאים לתקן, נה"י [נצח הוד יסוד] דועיר אנפין שעלה לחג"ת [לחכמה גבורה תפארת] ומאירים בנה"י [בנצח הוד יסוד] דנוקבא וכו' [א.ת. שורה זו בעוה"ר אין לי בזה שיג ושיח כלל], וכיון שכן, אין כח בכל אדם לעשות תיקון גדול בזה, ולפיכך לא נהגו היחיד לאומרה וזל"ת הש"צ דזכותא דרבים עדיף, ולפיכך מרן האר"י וז"ל ויע"א שכוחו רב ועצום נהג לאומרה כי כביר מצאה ידו, ואין ביד אדם אחר לעשות כמעשיו, שכל אחד מכיר את פחיתותו, וע"ש עוד שהוכיח שאין ראוי לומר אלא מי שמכיר את עצמו להיות ראוי בכך ע"ש.

ואתה תחזה מכל הרבנים שהבאתי לעיל, דמבואר מדבריהם שכל אחד ואחד ואפי' עני שבישראל יוכל לכפול אלו ג' תיבות אם יש קצת צורך בזה, כגון שחושש שהש"צ לא יודע לכוין או שמתפלל ביחיד, או שלא הספיק לשמוע מפי ש"צ חזרה זו וכיו"ב, והרב מנח"א גופיה (תובא לעיל בדברינו) כתב כיו"ב דמאי דאסור לומר שמע שמע הוא דוקא היכא דליכא שום צורך בזה, אבל כאשר כופל בכדי להשלים רמ"ח תיבות, לא נחשב כהוי כשתי רשויות ע"כ. [והנה עיין בשו"ת תעלומות לב ח"ג (קונטרס הליקוטים או"ח אות יג) שג"כ כתב בדברי הרב מנחת אהרן, וכתב שם דמש"כ הברכ"י ששמע שכ' המתרח"ו שרכנו האר"י ז"ל נהג לכפול, אין לסמוך על השמועה, וסיים דמש"כ המנח"א הוא ברור ע"ש, אמנם עין שזכתה לראות בשו"ת יחזה דעת ח"ג (סי' ה) שכתב שאין שום ספק שמרן החיד"א שהוחזק בשמועותיו המכוננות דייק וגמר שמעתתא לאמיתה של תורה ותורת אמת היתה בפיהו]. וע"ש עוד ביחוד"ד שהעלה שם דיחיד המתפלל לבדו צריך לחזור ה' אלהיכם אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות, וכן יחיד שמתפלל עם הציבור ולא סומך על הש"צ, טוב שיאמר עם הש"צ שלוש תיבות אלו ע"ש, ונראה פשוט דאם היחיד לא הספיק לסיים עם הש"צ ודאי שיאמרם אלו התיבות לבדו, ולא חיישינן משום שתי רשויות, וע"ע בשו"ת בצל החכמה ח"ה (סי' מו) בשם שו"ת ר' אליהו מזרחי (סי' א) שכתב דליחיד סגולה שמכוננים בזה להשלים חשבון רמ"ח אברים אין חשש משום שתי רשויות, אמנם עדיף לומר אמת הראשונה בלחש.

והנה ראיתי כעת מן חדש בספר אם הבנים במאמר הגאון ר' ציון בואהרן שליט"א שכתב שלדעתו כיון שמדברי הזהר נראה דאין תקנה ליחיד לומר ה' אלהיכם אמת, ע"כ נראה לו דמי שירצה לחזור כגון שהוא יחיד וכיו"ב, נכון יותר שיחזור לומר כל הפסוק אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו' ובסוף הפסוק יתן דעתו להשלים המנין התיבות ה' אלהיכם אמת, דהכי עדיף מפי וכו' ע"ש. והנה אע"פ שבאות הקודם הבאתי דברי הרשב"ש שהשלמה היא מתחילת הפסוק "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו' ולא חשש ליותר מרמ"ח תיבות, וכ"כ בשו"ת יכין וכו' (בנו של הרשב"ש) וכן נהג הרשב"ץ (כפי שהעידו בנו הרשב"ש ונכדו הרב יכין וכו'), וכ"ה דעת הרב זכרון יהודה שאין לחשוש ליותר מרמ"ח תיבות, (וקצת תימה על הגרצ"ב שלא זכר שר דברי הרשב"ץ והרשב"ש והרב יכין וכו' הנ"ל), מ"מ לא מצאנו לדברי הפוסקים שהבאתי לעיל שיתחיל מתחילת הפסוק, וגם מרן דס"ל דאין ליחיד לומר ה' אלהיכם אמת, רק שיכוין בט"ו ווי"ן, לא אשתמיט לומר שיתחיל מתחילת הפסוק, וכנראה דלא שמיע ליה האי תקנתא, וכן כל המחברים הנ"ל שהבאתי לעיל נראה מדבריהם דדוקא ישרים רק ג' התיבות הנ"ל בלבד, וכמו שכתבו הר"פ ושאר פוסקים שהבאתי לעיל, ואף מן המחברים שהבאנו דבריהם לעיל לא אישתמיטו לומר דכן יעשה, אלא שיחזור ה' אלהיכם אמת בלבד, ואדרבה מדברי הזהר חדש רות הנ"ל מבואר להדיא שאין להוסיף כלל, וז"ל הזהר שם ואמר רבי נהוראי בק"ש יש רמ"ח תיבות כמנין רמ"ח אברים של אדם, והקורא ק"ש כתיקונה כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת לעצמו ומתרפא בו וכו' והלא בק"ש אין שם אלא רמ"ח תיבות וכו' א"ל כך שמעתי מאבא דבק"ש יש רמ"ח תיבות חסר תלת למנין אבריו של אדם מאי תקנתיה, תקינו דש"צ חוזר לשלושה תיבות אלו, ומאי נינהו ה' אלהיכם אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות על הקהל [פי' בשביל הקהל] וכדי שלא יפסיק לאמת, לא פחות משלושה "ולא יותר" ע"כ, הנך רואה שדברי הזהר ברור מללו שאין להוסיף כלל על ג' תיבות אלו, שהרי הזהר כתב בפי' שאין להוסיף יותר על שלושה, (וכנראה דלא דמי לשאר דברים של מנין שיכול להוסיף). [ועתה ראיתי בספר ערך השלחן (סי' סא סי"ב) דבר חדש דהמתפלל ביחידות עדיף שיחזור על ג' תיבות "אתכם מארץ מצרים" שאין בהם שום שם ע"ש, אמנם עדיין אני עני לא מצאתי דבר זה בשום

ודע באופן שהש"צ יודע לכונן להוציא יד"ח, וזה הקורא עדיין לא הספיק לגמור, יוכל לשתוק ולכונן לצאת יד"ח בג' תיבות אלו אפי' שעדיין לא סיים את הקריאה, ולא היו בקורא למפרע, וכמו שכן כתב בספר סדר היום וז"ל מי שלא השלים ק"ש וכבר הקדים הש"צ וסיים, יותר טוב שיעמוד במקום שהוא וישתוק וישמע לש"צ כשחזור ה' אלהיכם אמת ואח"כ יגמור הק"ש ויועיל לו, כיון שהוא עומד בתוך ק"ש, וזה עדיף מפי מלכין בט"ו ווי"ן ע"כ. וע"ע בספר מטה יהודה דבתחילה עלה על דעתו לומר דהיכא דנמצא באמצע ק"ש לא יוכל לצאת ע"י שכופל הש"צ אלו ג' תיבות, כיון דהוי קורא למפרע, ושוב ניחם לומר דלא הוי הפסק אע"ג דשומע כעונה, ה"מ לענין שיוצא יד"ח אבל לא לענין דחשיב הפסק ע"ש.

והלום ראיתי גם בספר משחא דרבנותא להרב הגאון ר' מסעוד אלפסי (סי' סד) שכתב כדברי הרב מטה יהודה ע"ש, דכיון דאינו קורא בפיו לא הוי כאילו קרא בעצמו, אלא יצא יד"ח מה שהיה מוטל עליו בחיוב ושומעו עכשיו כדי להשלים רמ"ח תיבות והוא קורא ק"ש כסדרה ולא שנא לן אם שמע הג' תיבות בנמר ק"ש או באמצע ע"ש, וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ד (סי' יא) שגם פסק כן מסברא דנפשיה, ובתחילה נעלם ממנו מש"כ בסדר היום, אלא שכתב שם דעדיף שיגיע לבין הפרקים וישתוק וכיון לצאת, וע"ע בספר דברי מרדכי שג"כ הביא את דברי הרב מטה יהודה וכתב עליו דמשמע מדבריו דמהני לצאת יד"ח כיון שהוא עצמו לא קורא בפיו אלא שומע ממנו, ומשמע דלדעתו אם היה קורא בפיו ג' תיבות אלו לא שפיר עבד כיון דקורא למפרע, ובאמת שכ"כ בפירוש בספר משחא דרבנותא הג"ל דלהנך פוסקים דס"ל כקורא ממש והוי הפסק, א"כ ג"כ בדין זה [היינו שומע] חשיב ליה כאילו קורא והו"ל שלא כסדרן, אלא דהמשחא דרבנותא סיים שם דלא קי"ל כוותיהו ע"ש, ומבואר דאם קורא ממש בפיו ודאי דס"ל דהוי כקורא למפרע, אמנם לדעת הרב מאמר מרדכי אף אם נחשיב את השומע כאילו ממש אמרו בפיו, נמי שפיר יצא יד"ח דזה לא נקרא כלל קורא למפרע, דכיון שחזור וקורא אותה על הסדר, ומה שהפסיק לשמוע את הש"צ אינו נכנס בגדר קורא למפרע, וע"כ פשוט לו דיוצא שפיר יד"ח אע"פ שישמע את הש"צ באמצע קריאתו, וכדברי הרב סדר היום.

והנה אפשר דפלוגתייהו דהרב משחא דרבנותא ומאמר תליא בפלוגתא אי נחשב שהשומע אמר בעצמו, או שיוצא יד"ח בשמיעה, וכמו שנחלקו בזה הרב בית הלוי והחזון איש ועיין בקהילות יעקב ברכות (סי' יז) ע"ש, דהמשחא דרבנותא ס"ל דשומע כעונה לא הוי כאילו הוא עצמו אומר אלא שיוצא יד"ח ע"י שמיעה, וע"כ ס"ל דכיון שהוא עצמו לא אומר, ע"כ לא הוי כקורא למפרע, אמנם הרב מאמר ס"ל דשומע כעונה הוי כאילו הוא עצמו אומר וע"כ ס"ל דשפיר יוצא יד"ח כיון שקורא שוב על הסדר ודו"ק.

ושוב ראיתי בספר מנח"א (כלל יד אות יא) שלאחר שהביא את דברי הרב מטה יהודה כתב להביא לזה ג"כ דמדרומי ראיה מדברי מרן לקמן (סי' קסו ס"ז) שפסק שם ראובן שנמל ידו לאכילה ויעקב היה מברך המוציא ונתכוין להוציא השומעים ואח"כ ניגב ידיו ובירך על גמילת ידיים, לא הוי הפסק ויוצא בברכת יעקב וא"צ לחזור ולברך המוציא ע"ש, הרי דאף דקי"ל שומע כעונה לא הוי הפסק ויצא יד"ח אף שהפסיק אח"כ ברכת ענט"י בין ברכה לאכילה והו"ל ברכת המוציא קודם הנמילה אפ"ה יצא יד"ח, ה"ה בגידון רידן אף שישמע ש"צ שאומר ה' אלהיכם אמת קודם שגמר ק"ש יצא יד"ח, וא"צ לכונן לט"ו ווי"ן ע"ש. ושוב ראיתי בהגהות מהר"א אזוראי על ספר הלבוש שג"כ הביא דברי סדר היום הג"ל דהכי ס"ל ע"ש. והלום ראיתי בספר החיים להגאון ר' שלמה מבראד שכ"כ ג"כ בפשיטות ע"ש.